

UMJETNA INTELIGENCIJA KAO ALAT U RATU I ORUŽJE ZA MIR – MOĆ PROTUOBAVIJESTI

DOI: <https://doi.org/10.37458/nstf.26.1.4>

Review paper

Received: October 25, 2024

Accepted: November 26, 2024

Jelena Božić *
Margareta Gregić**

Sažetak: Umjetna inteligencija dio je računalstva koji se bavi razvojem sposobnosti računala za obavljanje zadatka za kojega je potrebna određena razina inteligencije (Hrvatska enciklopedija, 2024). Njezinim razvojem raste i potencijal za zloupotrebu na raznim

* Jelena Božić has a law degree and is a doctoral candidate at the Doctoral Study Program in Media and Communication at the University of North in Koprivnica. She currently works as an expert advisor for cultural affairs in the Administrative Department for Culture and Tourism of the City of Vinkovci.

Jelena Božić diplomirana je pravnica i doktorandica na Doktorskom studiju *Mediji i komunikacija* na Sveučilištu Sjever u Koprivnici. Trenutno radi kao stručni savjetnik za poslove kulture u Upravnom odjelu za kulturu i turizam Grada Vinkovaca.

** Margareta Gregić has a Master's degree in Theology and is a university specialist in public relations. She is a PhD candidate at the Doctoral Study Program in Media and Communication at the University of North in Koprivnica. She currently works as the coordinator of the Archdiocesan Vicariate in Osijek at the Archdiocese of Đakovo-Osijek.

Margareta Gregić magistra je teologije i sveučilišna specijalistica odnosa s javnošću. Doktorandica je na Doktorskom studiju *Mediji i komunikacija* na Sveučilištu Sjever u Koprivnici. Trenutno radi kao koordinatorica Nadbiskupskog vikarijata u Osijeku pri Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji.

područjima. Umjetna inteligencija kao sredstvo pomoću kojega se mogu stvoriti vrlo uvjerljive protuobavijesti u komunikaciji dovodi do većih mogućnosti manipuliranja javnim mnijenjem. Ova pojava nije nepoznata i sve je raširenija kako raste popularnost korištenja društvenih mreža. Brzina širenja protuobavijesti nastalih umjetnom inteligencijom, povećava mogućnost širenja neistina protiv kojih je potrebno boriti se. Ovaj rad u uvodnom će dijelu pojasniti svrhu protuobavijesti stvorenih umjetnom inteligencijom, zatim će donijeti pregled izabраниh slučajeva širenja protuobavijesti u javnosti u svrhu stvaranja alata za hibridno ratovanje u bližoj povijesti do danas – od Domovinskog rata u Hrvatskoj, rata SAD-a u Iraku do nedavno započetog rata između Ukrajine i Rusije.

U zaključnom dijelu rad će se baviti pitanjem može li umjetna inteligencija koja čovjeku služi za stvaranje protuobavijesti i hibridno ratovanje biti oružje za borbu protiv takvog ratovanja. Može li umjetna inteligencija biti oružje protiv same sebe u ratu protuobavijestima.

Ključne riječi: *hibridno ratovanje, informacije, protuobavijesti, umjetna inteligencija*

Abstract: Artificial intelligence is a branch of computing that deals with the development of computer capabilities to perform tasks that require a certain level of intelligence (Croatian Encyclopedia, 2024). With its development, the potential for abuse in various areas is also growing. Artificial intelligence as a means of creating very convincing counter-information in communication leads to greater possibilities for manipulating public opinion. This phenomenon is not unknown and is becoming more widespread as the popularity of using different social networks grows. The speed of spreading disinformation created by artificial intelligence increases the possibility of spreading falsehoods that need to be fought against. This paper will, in first part, explain the purpose of disinformation created by artificial intelligence. Then will provide an overview of selected cases of spreading disinformation in the public for the purpose of creating tools for hybrid warfare in recent history to the present day - from

the Homeland War in Croatia, the US war in Iraq to the recently started war between Ukraine and Russia.

In the concluding part, the paper will address the question of whether artificial intelligence, which serves humans to create disinformation and hybrid warfare, can be a weapon to combat such warfare. Can artificial intelligence be a weapon against itself in the war of narratives, war with and by disinformation?

Keywords: *Hybrid Warfare, Information, Disinformation, Artificial Intelligence*

Svrha protuobavijesti stvorenih umjetnom inteligencijom – hibridni sukobi

Informacija i protuobavijest oduvijek su jedni od učinkovitijih alata za ratovanje. Gdje oružje ne može doprijeti, informacija može. Bilo da su stvorene za medijsko izvještavanje o ratu ili nešto sofisticiranije, stvoreno uz pomoć umjetne inteligencije, informacije ili protuobavijesti, mogu promijeniti tijek rata. Za razliku od obavijesti, koja je točna i istinita informacija nastala u dobroj vjeri, protuobavijest je djelomično ili u potpunosti neistiniti sadržaj plasiran sa zlom namjerom – odnosno negacija obavijesti. Prema Agenciji za elektroničke medije protuobavijesti su provjerljivo lažne ili obmanjujuće informacije stvorene radi ostvarenja koristi s namjerom obmanjivanja javnosti; kao takve mogu prouzročiti štetu i predstavljaju prijetnju demokratskim političkim procesima i javnom dobru (ATENA project, n.d.)

Umjetnu inteligenciju možda je teže zamisliti kao oružje, ali njezina upotreba u autonomnim sustavima već je uvelike prisutna. Na gotovo svim područjima javnog djelovanja vidljiva je borba za prevlast, isto je i sa umjetnom inteligencijom. Umjetna inteligencija oslanja se na softver, stoga je borba za prevlast nešto drugačija od tradicionalnog pojma “kontrola naoružanja”. Umjetna inteligencija ima potencijal svojim vlasnicima donijeti nadmoć u postizanju strateških ciljeva

(Smiljanić, 2023.). Jedan od načina na koji umjetna inteligencija pomaže u stvaranju premoći jest i kreiranje i upotreba protuobavijesti. Širenje protuobavijesti s ciljem postizanja političkih ciljeva nije novost, ali se događa sve češće kako se razvijaju platforme za one kojima je cilj njihovo stvaranje i širenje te izazivanje hibridnih sukoba.

Hibridno ratovanje je način rješavanja međunarodnih sporova u kojem se oružana sila primjenjuje tek kao krajnje rješenje. Pojam hibridnosti nije nov, nastao je još u antici i opisivao je primjenu tehnoloških rješenja u sukobima i ratovima. Međutim, ono što hibridni rat u današnjem kontekstu čini posebno značajnim je upotreba naprednih tehnologija – umjetne inteligencije i društvenih mreža za postizanje strateških ciljeva. Pojam je oživljen u zapadnoj akademskoj, znanstvenoj i vojno-sigurnosnoj zajednici kako bi se opisala rastuća uloga kiberprostora i informacijsko-komunikacijskih tehnologija u ratovanju (Mlinac, 2024). Od kraja hladnog rata u znanstvenim krugovima traje rasprava o tome je li se priroda rata promijenila i, ako je tako, što to znači. Već se pojavljuju pojmovi „novi” i „hibridni” rat sugerirajući da je važna, možda i duboka razlika između ratova u prošlosti, onih sadašnjih i budućih ratova. Ne postoji jedinstvena definicija hibridnog rata, a različiti autori i organizacije koriste ovaj termin na različite načine.

Međutim, postoji općenita suglasnost da se hibridni rat odnosi na napore usmjerene na destabilizaciju države ili društva kombiniranjem vojnih i nevojnih sredstava (Mandić, 2016; Cvetković et al., 2019). Hibridni rat predstavlja ozbiljnu prijetnju globalnoj sigurnosti u 21. stoljeću. Njegova kompleksnost, netransparentnost i sposobnost iskorištavanja slabosti moderne infosfere čine ga teškim za prepoznavanje, suzbijanje i odgovor. Razumijevanje karakteristika, ciljeva i metoda hibridnog ratovanja ključno je za razvoj učinkovitih strategija obrane i zaštitu demokratskih vrijednosti.

Razvojem novih informacijskih tehnologija 1980-ih i 1990-ih godina stvara se nova globalna informacijska infrastruktura koja oblikuje novi, do tada u povijesti nepoznati informacijski prostor: *cyberspace*. U njemu se ruše tradicionalne odrednice znanja jer više nema jasne granice između javnog i tajnog znanja, društvenog i privatnog znanja, informacije i protuinformacije, istine i protuobavijesti (Tuđman, 2013). Danas, nekoliko desetljeća kasnije, susrećemo se s naprednim sustavima (strojevima, aparatima, aplikacijama) umjetne inteligencije koji u određenoj mjeri imitiraju proces učenja ljudi i koji se dakako koriste i u oblikovanju, plasiranju i pojačavanju hibridnih prijetnji.

Upotreba sustava umjetne inteligencije omogućuje akterima u hibridnom ratovanju da djeluju anonimno, automatizirano i prilagođeno specifičnim slabostima ciljane publike (Mlinac et al., 2020; Mlinac, 2024) te zbog toga predstavlja značajan izazov za nacionalnu i međunarodnu sigurnost. Sposobnost brzog i učinkovitog prepoznavanja, ublažavanja i odvrćanja od ovih prijetnji postaje sve važnija u današnjem digitalnom dobu.

Posljedice upotrebe sustava umjetne inteligencije u hibridnom ratovanju:

- Pojačana polarizacija društva: ciljano širenje protuobavijesti putem umjetne inteligencije produbljuje postojeće društvene podjele i polarizira javno mnijenje.
- Erozija povjerenja u institucije: Hibridni akteri koriste umjetnu inteligenciju kako bi širili protuobavijesti o vladinim institucijama, medijima i drugim autoritetima, narušavajući povjerenje javnosti i stvarajući atmosferu nepovjerenja i sumnje.
- Otežano razlikovanje istine od laži: Uvjerljivost i sofisticiranost protuobavijesti generiranih putem

umjetne inteligencije otežavaju građanima da razlikuju istinite od lažnih informacija.

- Izvori naglašavaju da korištenje umjetne inteligencije u hibridnom ratovanju predstavlja značajnu prijetnju demokraciji, ljudskim pravima i globalnoj sigurnosti. Neadekvatna regulacija kiberprostora, nedostatak transparentnosti u radu algoritama i etičke dileme vezane uz umjetnu inteligenciju dodatno pojačavaju zabrinutost zbog njegove zloupotrebe u ove svrhe.

Kreiranje protuobavijesti s ciljem obmane javnosti, postalo je redovno oružje u ratnim sukobima. Primjere vidimo u ratovima koji se trenutno vode, ali i onima koji su dio bliže povijesti. U nastavku će biti prikazani neki primjeri kreiranja lažnog narativa u Domovinskom ratu u Hrvatskoj.

Domovinski rat u Republici Hrvatskoj

U vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj, devedesetih godina 20-og stoljeća umjetna inteligencija nije bila razvijena, no to nije spriječilo zaraćene strane u stvaranju protuobavijesti koje su utjecale na javno mnijenje. Radi se o lažnim informacijama koje je stvarala okupatorska strana kako bi diskreditirala Hrvatsku kao protivnika u ratu. Ovdje će biti prikazano nekoliko primjera protuobavijesti stvorenih od strane okupatora i prije razvoja umjetne inteligencije, koje za cilj imaju diskreditiranje ratnog oponenta u javnosti. Srpski mediji i danas, više od trideset godina nakon Domovinskog rata, iste dezinformacije koje su plasirali u medijima ratnih godina plasiraju i sada.

Jedan od primjera je širenje lažnih fotografija i videozapisa u srpskim medijima koje su prikazivale ratne strahote navodno počinjene od strane hrvatske vojske prema srpskom civilnom stanovništvu. Primjer vidimo u emisiji *Posle ručka* na srpskoj *Happy televiziji*.

U emisiji od 5. kolovoza 2024. godine tema je bila *Oluja, zločin bez kazne – Za Srbe nema pravde, nema milosti i nema kajanja...*¹ Dok su gosti u studiju razgovarali o temi, u pozadini je prikazivan video s navodnim srpskim izbjeglicama iz Krajine, međutim korišteni videozapisi prikazuju hrvatske izbjeglice iz okupiranog Vukovara 1991. godine. S obzirom na to da se u vrijeme Oluje nije dogodio zločin prema srpskome civilnom stanovništvu već oslobođenje okupiranog hrvatskog teritorija, a u nedostatku videozapisa, očita je namjera bila obmanuti javnost prikazom hrvatskih izbjeglica kao da je srpsko stanovništvo s područja takozvane *Vojne krajine* ili tzv. *Republike Srpske Krajine (RSK)*, samoprogllašene tvorevine ili marionetske paradržave, a u suštini okupiranog područja RH.

Nastavno na ovakva neistinita prikazivanja stanovništva Krajine, i danas u srpskim medijima čitamo lažna izvještavanja o događanjima iz vremena vojno redarstvene operacije Oluja koja se dogodila 1995. godine. Kako bi ovakva izvještavanja dobila na težini, nerijetko srpski mediji prenose javno objavljene utiske poznatih Hrvata o Domovinskom ratu i Oluji ili njihov spomen ovog događaja, kako bi negativna konotacija koju žele dodijeliti ovoj vojno redarstvenoj operaciji postala značajnija te kako bi se demonizirala hrvatska javnost. Tako je list *Informer* 2018. godine pisao:

„I Ustaša Modrić slavi 'Oluju'! Hrvatska država i ovog avgusta ponosno proslavlja klanje Srba.“

„Pored Tompsona, glavni na ovogodišnjoj proslavi zločina u kojem je ubijeno 3.000, a proterano više od 250.000 Srba biće fudbaleri, koji će u Kninu odigrati revijalni meč sa ekipom hrvatske vojske.“

„Neoustaški režim u Zagrebu i ove godine će zvanično proslaviti genocidnu akciju "Oluja",

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=XA3EeC8Oo-I>

*tokom koje je avgusta 1995. ubijeno 3.000, a proterano više od 250.000 Srba!*²

Miroslav Tuđman u svojoj knjizi Programiranje istine (2013) primjećuje kako pretvaranje „Oluje“ u pseudodogađaj poprima uistinu mitske razmjere. Za srpske dužnosnike „Oluja“ je planirao etničko čišćenje i zločin navjernih razmjera u Europi, nakon Drugoga svjetskog rata. Do zadnjeg trenutka velikosrpska je politika zagovarala jedinstvo – kako sami kažu – srpskih zemalja a dio Srba nije htio osamostaljenje Hrvatske, već očuvanje Jugoslavije. Iz tog se razloga srpsko stanovništvo počelo iseljavati iz Hrvatske i prije i nakon vojno-redarstvenih operacija. Velik broj raseljenih Srba pretvorio se u pseudodokaz o etničkom čišćenju, kako navodi autor, kojega je provela „fašistička država“ – kako Srbi nazivaju Hrvatsku.

O još jednom slučaju širenja laži o ratu u Hrvatskoj pisao je hrvatski portal *Dnevnik.hr* 2011. godine. Nerijetko se u srpskim medijima devedesetih godina moglo čitati i slušati o ubijenoj srpskoj djeci u Vukovaru. Srpski je reporter Goran Mikić, kako prenosi *Dnevnik.hr*, 1991. godine gostujući na RTS-u rekao kako je i sam „svjedočio“ o ubijenoj srpskoj djeci. Detaljno je opisao navodne događaje toga masakra nad djecom i zabranu fotografiranja od strane hrvatskog vojnika. Nakon što su stručnjaci za sudsku medicinu obišli teritorij kako bi pronašli djecu o kojoj je bilo riječi u njegovom „svjedočanstvu“, ustvrdili su da takvi leševi na području Vukovara ne postoje. Kasnije je fotoreporter Mikić opovrgnuo svoje navode međutim, šteta je već učinjena. Javnost je obmanjena i njegova je priča potaknula mobilizaciju Srba u Hrvatskoj. Hrvati su u srpskim medijima prikazivani kao Ustaše kojima je jedini cilj

² https://informer.rs/politika/vesti/391543/i-ustasa-modric-slavi-oluju-hrvatska-drzava-i-ovog-avgusta-ponosno-proslavlja-klanje-srba#google_vignette

smrt svih Srba, širila se atmosfera straha i mržnje što je rezultiralo pojačanom netrpeljivosti dva naroda.³

Slične obmane koje su koristili i još uvijek koriste srpski mediji, koristi i Rusija u informacijskoj borbi protiv Ukrajine, s kojom je pokrenula agresiju u veljači 2022. godine.

Rat u Ukrajini

Tijekom komunizma u Sovjetskom je savezu postojao Sovjetski obavještajni priručnik koji je bio klasificiran kao vojna tajna. Između ostaloga sadržavao je podpriručnik o protuobavijestima, što pokazuje njihovu stratešku važnost u ratu informacijama. Prema ruskoj obavještajnoj praksi, protuobavijesti zauzimaju povlaštenu ulogu u obavještajnim aktivnostima i integrirane su u temeljnu djelatnost tog državnog instrumenta. Primarni cilj obavještajnih operacija nije prikupljanje informacija već širenje protuobavijesti, na način da se postignu željeni strateški, operativni ili taktični ciljevi (Mandić & Klarić, 2023.). Uvelike svjesna moći lažnih informacija, Rusija ih koristi i u ratu protiv Ukrajine, posebno one kreirane uz pomoć umjetne inteligencije. Ovdje će biti prikazani samo neki primjeri.

Pokolj u Buči ratni je zločin koji se dogodio između 27. veljače i 14. ožujka 2022. godine nad ukrajinskim civilima u Buči, od strane ruske vojske. Buča je kijevesko predgrađe koje su napali pripadnici 64. motorizirane streljačke brigade i ubili preko 400 civila. Većina međunarodne zajednice osudila je masakr međutim ne i Rusija koja i dalje tvrdi kako je sve inscenirani slučaj. Satelitske snimke učinjene 19. ožujka iste godine potvrđuju pokolj u Buči, slike prikazuju mrtva tijela na ulicama. Ruski ministar vanjskih poslova, Sergej Lavrov govori o insceniranim snimkama i iznosi neutemeljen tvrdnje kako su tijela zapravo glumci te kako je vidljivo

³ <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/bitka-za-vukovar-vodzena-i-kroz-medije.html>

na snimkama da se „leševi“ pomiču, kako je prenio BBC u travnju 2022. (BBC, 2022.) Nadalje BBC govori o snimci iz automobila od 1. travnja 2022. na kojoj se vide tijela s obje strane ceste. Rusija tvrdi kako su tijela „lažna“ i inscenirana nakon što su ruske snage napustile grad, 30. ožujka. Međutim, uspoređujući tijela sa satelitske snimke učinjene u ožujku i snimak iz automobila iz travnja, vidljivo je kako se tijela nalaze na istom mjestu, prenosi BBC. Isto govore i hrvatski mediji u kojima možemo čitati kako su Rusi negirali tvrdnje o pokolju; tvrde da su ruski vojnici na tom području rasporedili 452 tone humanitarne pomoći te kako su svi stanovnici tog područja mogli slobodno izaći iz svojih kuća te kako je „navodni“ pokolj u Buči još jedna predstava kijevskog režima za zapadna glasila. (Večernji.hr, 2022.)

Prema pojedinim svjedocima Rusi su upadali u kuće ukrajinskih civila i tražili neka im odaju gdje se nalaze nacisti u Buči. Nacizam je nazivnik koji Rusija pokušava nametnuti Ukrajini te svoje aktivnosti opravdava tzv. denacifikacijom Ukrajine. Dan nakon početka agresije na Ukrajinu, 25. veljače 2022. godine ruski je predsjednik Putin, obraćajući se Vijeću za sigurnost svoje zemlje, govorio o neo-nacistima⁴ - naziv je to koji ruski visoki dužnosnici često koriste kada se referiraju na Ukrajinu i njezino vodstvo. Ruski ministar vanjskih poslova, Sergej Lavrov opetovano prikazuje Ukrajinu kao nacističku zemlju, što podržavaju ruski mediji, bez dokaza koji bi poduprli takve optužbe. Putin je tako uvjeren da će ruski vojnici osloboditi „svoju domovinu od nacističke prljavštine“ te da će „kao i 1945.“, pobjeda biti njihova, kako je poručio u jednom govoru. Kritičari smatraju kako Putin iskorištava traumu Drugoga svjetskog rata i izvrće povijest za svoje interese. Paradoks izričaja o denacifikaciji jest činjenica da ukrajinski predsjednik Zelensky ima židovsko podrijetlo. Osim što Putin pokušava prikazati vladu

⁴ https://www.youtube.com/watch?v=J55cSx8Rz_g

Zelenskog kao nacističku, uvjeren je kako ju u tom „nacizmu“ podržava NATO (Washingtonpost, 2022).

Za **napad na rodilište u Mariupolju** ruski ministar vanjskih poslova, Sergej Lavrov optužuje pukovnicu Azov i druge radikaliste. Inzistira na tome da su vojnici Azova sve trudnice, medicinske sestre i svo osoblje maknuli iz bolnice i uspostavili bazu ultra radikalnog azovskog bataljuna te manipuliraju javnim mnijenjem cijelog svijeta. Za njih je napad na rodilište i dječju bolnicu u Mariupolju „predstava“ u režiji ukrajinskih nacionalista (Vijesti.hrt.hr, 2022.). Međutim, istina je da su ruske bombe potpuno uništile dječju bolnicu a ponovno je granatiranje zaustavilo evakuaciju iz nekoliko gradova, navodi ukrajinska vlada a prenosi Guardian. Bivši je ukrajinski ministar vanjskih poslova optužio Rusiju da u Mariupolju drži 400 000 taoca čije je stanovništvo više od tjedan dana bez osnovnih preduvjeta za život (Guardian, 2022.). Guardian prenosi kako je tijekom jedne tiskovne konferencije u Turskoj Lavrov ustvrdio da je Rusija unaprijed upozorila UN da je Azovski bataljun zauzeo bolnicu u Mariupolju, a na pitanje novinara da prokomentira fotografije koje svjedoče o stradalim civilima, mahom trudnicama i djeci, postao je vidno uzrujan i zapadne novinare prozvao propagandistima (The Guardian, 2022b.)

Nakon započetog rata, Rusija je nastojala širiti protuobavijesti koje bi koristile kao priprema terena za daljnje napade na Ukrajinu i opravdanje početka rata. Kao jedan od razloga zašto napadaju Ukrajinu, Rusi navode kako ona ima laboratorije za proizvodnju biološkog oružja uz podršku SAD-a. Navode kako u 30 laboratorija diljem zemlje rade s patogenima opasnih infekcija, prenosi BBC. Međutim, ne postoji dokaz da Ukrajina radi na razvoju biološkog oružja, iako međusobno ove dvije zemlje surađuju u vidu tehničke podrške u suzbijanju prijetnje izbijanja najopasnijih zaraznih bolesti (BBC, 2022b.)

Osim protuobavijesti izrečenih u javnom prostoru s ciljem obmane javnosti, Rusija koristi lažne informacije i krive navode nastale uz pomoć umjetne inteligencije. Ona se služi kampanjama širenja neistinitih informacija koje je teško otkriti, navodi Anthon Demokin, zamjenik ukrajinskog ministra vanjskih poslova, naročito sada kada se pojavila umjetna inteligencija koja omogućuje umnožavanje i distribuciju neistinitih narativa na novoj, složenijoj razini. Rusi koriste botove pokretane umjetnom inteligencijom za stvaranje lažnih profila na društvenim mrežama. Razvijaju softvere za stvaranje botova, kao dio projekta financiranog od strane FSB-a⁵, s ciljem širenja ruske propagande. Ovaj projekt obuhvaćao je 1 000 profila na društvenim mrežama putem kojih je širena ruska propaganda pod „američkim imenima“ (Bloomberg, 2024.) Za sada ova vrsta informacijskog ratovanja relativno je uočljiva i predvidljiva, no suvremeni alati postaju sve složeniji i teže je suprotstaviti im se.

U provedbi informacijskog rata i korištenju protuobavijesti, Rusija koristi 4D pristup – dismiss, distort, distract, dismay. *Dismiss* ili otkazivanje Rusija koristi kada joj ne odgovaraju kritike, tada kreće u kampanju klevete na osobnoj, organizacijskoj ili političkoj razini. *Distort* ili iskrivljavanje koristi kada joj se ne sviđaju određene informacije, tada izvrće narativ i stvara novi okvir za plasirane informacije. Nadalje, *distract* ili odvratanje pažnje metoda je koju Rusija koristi kada je optužena za nešto, tada ona tu optužbu preusmjerava na nekog drugoga, (što je bio slučaj s napadom na bolnicu u Mariupolju, za što je Lavrov optužio Azov i ukrajinske radikaliste). *Dismay* ili zaprepaštenje metoda je kojom Rusija straši svoje protivnike. Ovdje možemo spomenuti i peti element odnosno podjelu društva kao metodu koja je sve više naglašena u ruskoj kampanji. Širenje protuobavijesti stvorenih „klasičnim“ putem kreiranjem lažnih vijesti ili

⁵ FSB je Savezna sigurnosna služba Ruske Federacije

nekom sofisticiranijom metodom, korištenjem umjetne inteligencije, Rusija ima za cilj manipuliranje javnim mnijenjem, diskreditiranje protivnika te polarizaciju društva (Mandić&Klarić, 2023.).

Rat u Iraku

U kontekstu protuobavijesti i korištenja umjetne inteligencije u svrhu obmane javnosti, možemo spomenuti i rat u Iraku odnosno Američke narative koji opravdavaju napad na Irak. SAD je opravdavala ulazak u rat s Irakom „činjenicom“ da Irak posjeduje oružje za masovno uništenje. Rat u Iraku ili Drugi Zaljevski rat započeo je 2003. godine invazijom SAD-a s ciljem svrgavanja Sadama Huseina s vlasti. Danas, više od dvadeset godina nakon početka rata, i dalje je otvoreno pitanje kontroverze oko oružja za masovno uništenje koje je Irak navodno posjedovao. Okidač za početak rata bila je i ranjivost SAD-a nakon napada na World Trade Center 2001. godine.

David A. Kay bio je američki stručnjak za oružje koji je zagovarao rat u Iraku. Postavljen je za voditelja ISG-a⁶ međutim, ni nakon iscrpnih istraživanja misija nije izvršila zadatak odnosno nisu pronašli oružje za masovno uništenje u Iraku. Kay je, vrativši se pred Američki Kongres 2004. godine, priznao da su svi bili u krivu. Nitko do danas nije odgovarao za navode SAD-a, konkretno Georga W. Busha ml. za širenje ove lažne informacije koja je opravdavala početak američke invazije na Irak (Sipri, 2023.).

Još jedna neistina Georga Busha je povezanost Iraka s Al Qaedaom. Naime, Al Qaeda je bila osumnjičenik za napad na World Trade Center 11. rujna 2001. godine, a kako bi pronašao konkretnijeg neprijatelja kojega može napasti, SAD je povezala Irak s ovom terorističkom organizacijom. Bush je proglasio globalni rat protiv

⁶ ISG – Iraq Survey Group, misija koja je za cilj imala pronalazak oružja za masovno uništenje koje je Irak navodno posjedovao.

terorizma. Brojne istrage neovisnih i vladinih komisija naknadno su ustvrdile kako nije bilo činjeničnog temelja za ovu tvrdnju. U mjesecima koji su prethodili ratu, većina je Amerikanaca vjerovala da je Irak povezan s napadima 11. rujna ili da je u njihovo planiranje uključen sam Sadam Hussein. Bush je tvrdio kako je Irak jedna od tri zemlje koje čine osovinu zla. Međutim, javno mnijenje se nakon američkog napada na Irak, brojnih žrtava i poginulih pripadnika američke vojske te milijarde dolara koje su financirale rat u Iraku, promijenilo. Do danas nitko nije odgovarao za pokretanje Drugog Zaljevskog rata. (Pew Research Center, 2023.). Možemo si postaviti pitanje – da je tadašnji predsjednik SAD-a, Georg W. Bush na raspolaganju imao razvijenu umjetnu inteligenciju kakva je danas, bi li ju koristio za kreiranje sofisticiranijih protuobavijesti u opravdavanju američke invazije na Irak?

Projekt Kylo – tajna ruska operacija

Jedan od recentnijih slučajeva korištenja umjetne inteligencije u hibridnom ratovanju je ruski Projekt Kylo, tajna operacija koja je razotkrivena kao i svi njezini ostvareni i budući projekti. Operacija je trebala biti savršeno nevidljiva sve dok nije došlo do „curenja“ podataka i mailova koji su razotkrili ovu rusku kampanju psihosocijalne manipulacije. *The Insider* i *Der Spiegel* došli su do hakirane korespondencije časnika SVR-a⁷ odgovornih za informacijski rat sa Zapadom. Dokumenti su otkrili *modus operandi* ove službe a to su širenje lažnih informacija o osjetljivim temama; objavljivanje neistina o Ukrajini; korištenje novih internetskih platformi za širenje protuobavijesti; kampanje protiv ruskih emigranata; diskreditiranje prikupljanja sredstava za Fondaciju za borbu protiv korupcije, Alexeia Navalnog itd. Tajna operacija dobila je ime Projekt Kylo i nikada nije trebala biti povezana s

⁷ SVR je vanjska izvještajna služba Ruske federacije zadužena za djelovanje u inozemstvu.

ruskom obavještajnom službom. Idejni začetnik ovog projekta je časnik SVR-a Mihail Kolesov koji je imao ideju o psihosocijalnoj kampanji koja širi strah, paniku i užas (The Insider, 2024).

Jedna od zadaća sudionika ovog projekta bila je stvaranje lažne nevladine organizacije koja bi zapravo bila paravanska organizacija agenata Kremlja, kojoj je zadatak potaknuti antivladine demonstracije u SAD-u i drugim zapadnim demokracijama. Jedna od ideja Kolesova bila je stvaranje ekstremno ukrajinskih organizacija civilnoga društva koje bi postavljale pretjerane zahtjeve za ukrajinske izbjeglice i na taj način one bi djelovale nerazumno i zahtjevno, što bi diskreditiralo njihovo daljnje djelovanje za domaće birače zapadnih zemalja (Index.hr, 2024.). Ovdje se zapravo radilo o obrnutoj psihologiji. Kolesov je nadalje imao ideju o lažnim oglasima koje bi izrađivali regruti SVR-a kao naslove vijesti a koje bi se zatim pojavljivale na računalima i mobitelima ciljanih skupina na Zapadu, kako bi ih se privuklo da posjećuju stranice internetskih resursa pod ruskom kontrolom. Nadalje, planirana je izrada lažnih web stranica koje bi se predstavljale kao neovisne istražne agencije koje bi služile kao platforma za distribuciju manipulativnog sadržaja, koji ne uključuje samo tekstualni sadržaj već i audio i videozapise koji bi bili objavljivani na YouTubeu ili nekim drugim društvenim mrežama – sve s ciljem usađivanja straha u ljudsku psihu, straha za budućnost, neizvjesnost za sutra i nejasnu sudbinu budućih generacija. Strah bi doveo do emocionalnih okidača koji bi pojedinca navodili na osjećaj panike i užasa (Večernji.hr, 2024.).

Osim ovih aktivnosti, SVR je regrutirao timove koji bi radili u različitim zemljama izazivajući prosvjede grupa ljudi, njih ne više od stotinu, koji bi dobili 80 do 100 eura naknade za svoje djelovanje. Prosvjedovali bi protiv državnih institucija a sve bi bilo snimljeno i dokumentirano za daljnje medijsko širenje. Među

aktivistima bio je i mladi student iz St. Peterburga koji je prema uputi Kolesova putem interneta tražio ljude koji bi se za gore navedenu cijenu fotografirali kako „prosvjeduju“ protiv Ukrajine, sve s ciljem kako bi se fotografije i videozapisi distribuirali i prikazali da su prosvjedi protiv Ukrajine masovna pojava u Europi (The Insider, 2024.).

Projekt Kylo trebao je izvojevati rat na polju strateških komunikacija. Međutim, Ukrajina je uz pomoć svojih saveznika i prijatelja iz međunarodne zajednice naučila mnoge lekcije iz poraza koji je doživjela na bojnopolju tijekom ruske invazije 2014. Iskoristila je vrijeme između dviju agresija za razvoj vlastitih obrambenih sposobnosti, uključujući razvoj svoje obavještajne zajednice u svim potrebnim segmentima: ljudskim potencijalima, tehničkim mogućnostima, organizacijskim oblicima, što je dovelo Ukrajinu do dobivanja bitke na polju strateškog komuniciranja. U prvih nekoliko mjeseci agresije, Rusija je bila prisiljena mijenjati taktiku ratovanja čak tri puta. Ukrajina se početkom ruske agresije spretno snašla u informacijskom ratu, koristeći se dvostrukim agentima koji su pružali brojne dezinformacije ruskoj strani i time odigrali značajnu ulogu u ruskom neuspjehu. Rusi su napravili neke ozbiljnije pogreške u planiranju i provođenju agresije na Ukrajinu uvelike jer sami nisu prepoznali širenje dezinformacija za koje su zaslužni upravo pripadnici ukrajinskih obavještajnih agencija; (Akrap et al., 2022). Rusija je s druge strane projektom Kylo provela brojne aktivnosti koje su nanijele štetu Ukrajini na način kako su to agenti SVR-a i planirali, međutim projekt je razotkriven i zaustavljen.

Umjetna inteligencija u borbi protiv same sebe

U suvremenom svijetu informacija je postala oružje a mediji bojišnica na kojoj se hibridni rat odvija. Na toj bojišnici dominaciju imaju zemlje koje su razvile doktrinu informacijskog ratovanja, koje su osigurale

infrastrukturu za provođenje informacijskih operacija i strategija te koje su uskladile djelovanje državnih, vojnih, nevladinih i gospodarskih djelatnosti s tim strategijama. (Tuđman, 2009.). Važnost informacije kao borbenog sredstva istaknuo je savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika SAD-a William P. Clark 1982. godine, na sveučilištu Georgetown koji je izjavio kako je informacija kao instrument za provedbu nacionalne strategije zauzela isto mjesto pored vojne, diplomatske i gospodarske aktivnosti. Autor Akrap (2009.) navodi kako je informacija i službeno postala četvrti instrument za ostvarivanje nacionalnih interesa, uz diplomaciju, gospodarstvo i vojsku. Posebno pojavom interneta kada informacija postaje doktrinarna kategorija i strateško sredstvo u izvršavanju postavljenih ciljeva i zadaća.

Međutim, što kada informacija postane lažna informacija uz pomoć umjetne inteligencije i tada postane oružje u hibridnom ratovanju? Koje alate koristiti u borbi protiv tako kreiranih protuobavijesti? Prije svega potrebno je osigurati etički i pravni okvir za primjenu umjetne inteligencije.

Tehnologije same po sebi nisu loše ali preduvjet za društveni napredak je paralelni razvoj i transformacija kako tehnologije tako i društva, kako ono ne bi postalo talac tehnološkog razvoja diktiranog algoritmima, umjetnom inteligencijom i velikim bazama podataka. Društvo mora biti spremno odgovoriti na tehnološke izazove. Jedan od mogućih načina je i gore spomenuti etički i pravni okvir za primjenu tehnologije diktirane konkretno umjetnom inteligencijom. Potrebno je raditi na mehanizmima stvaranja, oblikovanja te očuvanja podatkovnog i digitalnog suvereniteta države, s ciljem izgradnje suvereniteta cjelokupnog digitalnog prostora u kojemu bi se uspostavila bolja pravila ponašanja. Temeljna načela za izgradnju takvog suvereniteta jesu promoviranje, očuvanje i razvijanje načela demokracije i slobode govora; zaštita ljudskih prava; sprječavanje širenja protuobavijesti; uspostavljanje mehanizama za

regulaciju objavljenog sadržaja koji za cilj imaju javni interes ispred privatnog (Mlinac et al., 2020.).

Od mogućih strategija za borbu protiv lažnih informacija stvorenih umjetnom inteligencijom valjalo bi razmotriti one kratkoročne i dugoročne. Kratkoročne se odnose na ispravak neistinitih informacija u javnom prostoru i plasiranje istine dok se dugoročne odnose na društvenu otpornost na protuobavijesti uz kritičko promišljanje i razvoj medijske i informacijske pismenosti. U oba slučaja umjetna je inteligencija od velike pomoći. Kratkoročne strategije mogu koristiti kao pomoć *fact checkinga* odnosno provjera protuobavijesti prenesenih u javnost dok za dugoročne ciljeve medijska pismenost predstavlja preduvjet za kritičko promišljanje. Možemo ju definirati kao sposobnost pristupa, analize, vrednovanja i komuniciranja poruka u raznim oblicima. Ona pomaže razumjeti poruke koje prenose mediji a koje oblikuju društvo. Međutim, ona se ne odnosi samo na pitanje osobne informiranosti i pismenosti već obuhvaća šire područje – uključuje odgovornost države u borbi protiv širenja protuobavijesti. Država je dužna financirati tehnologije koje će služiti u borbi protiv plasiranja neistinitih informacija (Feldvari et al., 2022.). Tehnologija koja koristi umjetnu inteligenciju predstavlja i prilike i rizike, ali u borbi protiv zlonamjerno plasiranih neistinitih sadržaja svakako ima veliku ulogu. Ona pomaže u nacionalnoj sigurnosti poboljšanjem nadzora, otkrivanjem kiberprijetnji i poboljšanjem obrambenih sposobnosti preciznošću, brzinom detekcije i reakcije. Razvoj i korištenje sustava umjetne inteligencije treba biti vođeno načelima transparentnosti, odgovornosti i pravednosti kako bi u potpunosti služila javnom interesu (Smiljanić, 2023.).

Postoje i potencijalne slabosti u korištenju tehnologije umjetne inteligencije u sustavu za utvrđivanje činjenica. Ono ima brojne prednosti zbog mogućnosti obrade velike količine podataka iz različitih izvora koje dolaze velikom brzinom, ali postoje i rizici koji dolaze zbog

izazova prirode sustava umjetne inteligencije i načina na koji se realiziraju i koriste a onda je tu i ljudski čimbenik – spremnost društva na prihvaćanje tehnologije umjetne inteligencije i njezin pravni okvir. Razvoj umjetne inteligencije doživio je nagli uzlet stoga je u detekciji protuobavijesti potrebno koristiti recentnije metode potpomognute umjetnom inteligencijom. Također je potrebno voditi brigu o dugoročnoj održivosti i održavanju sustava te razvijanju ekspertize uključene u njegov razvoj. Osim toga, potrebno je osigurati da se od početka razvoja sustava osigura prikladna pravna potpora kako bi se ublažili neki od rizika povezanih uz korištenje umjetne inteligencije, posebno onih koji su vezani uz prikupljanje i obradu podataka (Grbeša Zenzerović&Nenadić, 2022.).

Zaključak

Korištenje protuobavijesti u hibridnom ratovanju nije nova pojava. No, umjetna inteligencija dovela je ovu „vještinu“ na višu razinu. Ona korisnicima omogućuje anonimno djelovanje prilagođeno slabostima protivnika. Možemo se pitati – kojim se alatima boriti protiv, na tako sofisticiran način kreirane neistinite informacije? Odgovor je – uz pomoć umjetne inteligencije. Umjetna se inteligencija sve više integrira u vojne strategije na bojnopolju, omogućuje učinkovitije i preciznije djelovanje – osim što se koristi u razvijanju tehnologija poput korištenja dronova, ona je izvrstan alat za prikupljanje i obradu većih količina podataka. Uz njezinu pomoć brže se mogu detektirati i provjeriti protuobavijesti koje su stvorene i prije njezinog razvoja i masovnog korištenja. Njezina upotreba svakako otvara vrata i etičkim implikacijama, tako njezino korištenje treba biti regulirano od strane države.

Učestalost korištenja protuinformacija u informacijskom ratovanju prati razvoj umjetne inteligencije. U digitalnom dobu i možemo reći dobu post-istine, neistinita informacija se širi brže no ikada. Ona nadilazi

razinu pisane riječi pa se tako uz pomoć umjetne inteligencije mogu kreirati i lažna videa gotovo savršeno uvjerljiva. Takvi audio i video materijali doprinose manipulaciji javnosti i utječu na javno mnijenje. Primjeri korištenja protuinformacija u opravdanju rata u Iraku, zatim protuinformacija tijekom rata u Ukrajini pa i u nedavnoj prošlosti Domovinskog rata u Hrvatskoj, ukazuju na težinu koju protuinformacije imaju u borbi za nadmoć.

Zlonamjerno korištenje neistinitih informacija, posebno onih kreiranih umjetnom inteligencijom koje su teže provjerljive, imaju za cilj širenje straha te socijalnu i psihosocijalnu manipulaciju; širenje propagande kojom se destabilizira oponent ili stvara pozitivna slika o samome sebi te za svrhu ima političku manipulaciju kroz utjecaj na javno mnijenje i polarizaciju u društvu.

S obzirom na potencijalne rizike, svaka država bi trebala imati smjernice i regulative kojima bi se ograničila zloupotreba umjetne inteligencije. Osim toga, značajnu ulogu treba dati i medijskom opismenjavanju ljudi te edukaciji i osvještavanju o postojanju sofisticiranih oblika protuobavijesti.

Umjetna inteligencija ne mora biti samo alat u ratu, već i oružje za mir – može pomoći u kreiranju strategija za miroljubivo rješavanje sukoba; u unaprjeđenju vojne učinkovitosti; razvoju alata za regulaciji kršenja ljudskih prava; kao alat za postizanje suradnje među narodima itd. Umjetna inteligencija ima svoje osobitosti a na čovjeku je za koje će ih potrebe koristiti. Međunarodne zajednice trebaju ulagati napore u etičke regulative korištenja ovoga alata, usmjeravati njegov razvoj prema korištenju na dobrobit svih te na promicanje sigurnosti i mira među narodima.

Literature:

1. Akrap, G. (2009), Informacijske strategije i oblikovanje javnog znanja, *National security and the future* 2(10), 76-151
2. Akrap, G., Mandić, I., Rosanda Žigo, I. (2022.). Information Supremacy, Strategic Intelligence, and Russian Aggression against Ukraine in 2022. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. DOI: 10.1080/08850607.2022.2117577
3. ATENA project (n.d.), O informaciji te informacijskoj i komunikacijskoj znanosti, <https://iihs.hr/Nazivlje>
4. BBC, Bucha killings: Satellite image of bodies site contradicts Russian claims, 11. travnja 2022., <https://www.bbc.com/news/60981238>
5. BBC, Ukrainen war: Fact-checking Russia's biological weapons claims, 22. ožujka 2022., <https://www.bbc.com/news/60711705>
6. Bloomberg, US says Russia used AI-Powered Bots in Disinformation scheme, 9. srpnja 2024., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-07-09/us-says-russia-used-ai-powered-bots-in-disinformation-campaign>
7. Cvetković, N., Kovač, M., Joksimović, B. (2019). Pojam hibridnog rata. *Vojno delo*, 71(7), 323-343. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1907323C>
8. Feldvari, K., Mičunović, M., Badurina, B., Hakiranje krize demokracije: može li nas medijska pismenost spasiti od algoritamskog oblikovanja političke percepcije, volje i mišljenja?, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 65(2), 23-48
9. Grbeša Zenzerović, M., Nenadić, I., (2022.), Jačanje otpornosti društva na dezinformacije: Analiza stanja i smjernice za djelovanje, Zagreb, 7-90
10. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.

Umjetna inteligencija,
<https://www.enciklopedija.hr/clanak/umjetna-inteligencija>

11. Index, „Strah i panika“: Tajni dokumenti razotkrili rusku operaciju na Zapadu, 4. srpnja 2024.,
<https://www.index.hr/vijesti/clanak/procurili-dokumenti-razotkrivena-ruska-operacija-sirenja-straha-i-panike-na-zapadu/2579647.aspx>

12. Mandić, J., Klarić, D., (2023), Case study of the Russian disinformation campaign during the war in Ukraine – propaganda narratives, goals, and impacts., u: National security and the future 2(24), 97-140

13. Mlinac, N. (2024). Hibridna inteligencija kao nositelj protuobavijesti i hibridnih prijetnji u kiberprostoru. National security and the future, Vol. 1 (25)

14. Mlinac, N., Akrap, G., Lasić-Lazić, J., (2020). Novi oblici manipuliranja u digitaliziranom prostoru javnog znanja i potreba za uspostavom digitalnog i podatkovnog suvereniteta. National Security and the Future, Vol. 21 No. 3, 2020.

15. Pew Research Center, A Look Back at How Fear and False Beliefs Bolstered U.S. Public Support for War in Iraq, 14. ožujka 2023.,
<https://www.pewresearch.org/politics/2023/03/14/a-look-back-at-how-fear-and-false-beliefs-bolstered-u-s-public-support-for-war-in-iraq/>

16. Sipri, Twenty years ago in Iraq, ignoring the expert weapons inspectors proved to be a fatal mistake, 9. ožujka 2023.,
<https://www.sipri.org/commentary/essay/2023/twenty-years-ago-iraq-ignoring-expert-weapons-inspectors-proved-be-fatal-mistake>

17. Smiljanić D., (2023), Umjetna inteligencija – cilj, način ili sredstvo strateškog najecanja, Strategos 7(1), 113-140

18. The Guardian, Russian bombing of maternity hospital 'genocide', says Zelenskiy, 2022.,

<https://www.theguardian.com/world/2022/mar/09/ukraine-mariupol-civilians-russia-war>

19. The Guardian, Sergei Lavrov prefers propaganda over reality in Ukraine talks, 2022.

<https://www.theguardian.com/world/2022/mar/10/sergei-lavrov-russia-foreign-minister-propaganda-in-ukraine-talks>

20. The Insider, „Morality and ethics should play no part“: Leaks reveal how Russias foreign intelligence agency runs disinformation campaigns in te West, 4. guly 2024., <https://theins.ru/en/politics/272870>

21. Tuđman, M. (2009.), Informacijske operacije i mediji ili kako osigurati informacijsku superiornost, u: National Security and the future 3-4(10), 25-45

22. Tuđman, M. (2013). Programiranje istine. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

23. Večernji.hr, Otkrivena velika ruska operacija na Zapadu: 'Usadit ćemo im u psihu strah, paniku i užas!', 4. srpnja 2024.,

<https://www.vecernji.hr/vijesti/otkrivena-velika-ruska-operacija-na-zapadu-usadit-cemo-im-u-psihu-strah-paniku-i-uzas-1782494>

24. Večernji.hr, Rusija poriče masovna ubojstva u oslobođenoj Buči: 'Radi se o provokaciji', 3. travnja 2022., <https://www.vecernji.hr/vijesti/rusija-porice-masovna-ubojstva-u-buci-radi-se-o-provokaciji-1576015>

25. Vijesti.hrt.hr, Brojne osude napada na bolnicu u Mariupolju; Zelenski: Napad je ratni zločin, 10. ožujka 2022., <https://vijesti.hrt.hr/svijet/brojne-osude-napada-na-bolnicu-u-mariupolju-zelenski-napad-je-ratni-zlocin-6001345>

26. Washingtonpost.com, Putin say's he will 'denazify' Ukraine. Here's the history behind that claim, 25. veljače 2022.,

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/24/putin-denazify-ukraine/>

